

28. Гриценко В.И. Дистанционное обучение: теория и практика / В.И.Гриценко, С.П.Кудрявцева, В.В.Колос, Е.В.Веренич / НАН Украины, МОН Украины, Международный научно-учебный центр информационных технологий и систем. – К.: Наукова думка, 2004.

29. Биков В.Ю. Моделі організаційних систем відкритої освіти: Монографія / В.Ю.Биков. – К.: Атіка, 2008. – 684 с.

30. <http://uiite.kpi.ua/>

31. Гриценко В.И. Перспективы компьютерного обучения / В.И.Гриценко // Управляющие системы и машины. – 2009. – № 2. – с. 3-14.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Ріжняк Ренат Ярославович, кандидат педагогічних наук, професор кафедри математики, Кіровоградський державний педагогічний університет імені Володимира Винниченка.

Коло наукових інтересів: дослідження закономірностей розвитку інформатизації освіти на Україні.

УДК 37.04

СУЧАСНІ МЕТА І ЗАВДАННЯ ШКІЛЬНОЇ ПРАВОВОЇ ОСВІТИ

Лілія РЯБОВОЛ (Кіровоград)

Постановка проблеми. Мета шкільної правової освіти є інтегруючим компонентом відповідної освітньої системи. Вона формується під впливом різноманітних факторів зовнішнього середовища, уособлює суспільне замовлення й спрямовує розвиток та функціонування системи шкільної правової освіти на досягнення конкретних результатів. Як системо утворюючий компонент вона окреслює зміст, зумовлює використання певних методів та форм навчання правознавства, контролю навчальних досягнень учнів у цьому процесі. Шляхи реалізації мети деталізуються посередництвом конкретних завдань. Це дозволяє співвідносити мету і завдання як стратегію і тактику навчання, що спільно реалізуються його суб'єктами.

В умовах активізації розбудови громадянського суспільства та правової держави в нашій країні з одного боку, та переорієнтації освіти на особистісний, діяльнісний і компетентнісний підходи з іншого, питання цілевизначення шкільної правової освіти на сучасних засадах та з урахуванням сучасного соціального запиту актуалізувалися.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблему визначення мети і завдань освіти і навчання вивчали Ю. Бабанський, В. Бондар, С. Гончаренко, Т. Ільїна, В. Малафійк, С. Пальчевський, О. Савченко та

ін. До визначення цілей навчання предметів суспільствознавчої галузі у своїх працях зверталися Т. Бакка, К. Баханов, О. Пометун, Т. Смагіна, О. Фідря, Г.Фрейман та ін. Питання окремих аспектів цільовизначення шкільної правової освіти досліджували Б. Андрусишин, А. Гуз, В. Маньгора (формування знань про державу в учнів основної школи на уроках історії та правознавства), І. Матвієнко (формування ціннісних орієнтацій у дев'ятикласників у процесі навчання правознавства), Н. Ткачова (формування правосвідомості), у тому числі, на засадах компетентнісного підходу – С. Нетьосов, О. Пометун, Т. Ремех, Ю. Сурмяк та ін. Проте, комплексного узагальнюючого дослідження з метою визначення цілей і завдань шкільної правової освіти на засадах особистісно зорієнтованого, діяльнісного та компетентнісного підходів проведено не було, що й обумовило обрання теми й мету нашої статті.

Мета статті полягає у визначенні цілі та завдань шкільної правової освіти з позицій особистісно зорієнтованого, діяльнісного та компетентнісного підходів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Характерною ознакою мети шкільної правової освіти є її тісні зв'язки з іншими видами мети у загальній системі цільовизначення в освіті. Вищим в ієрархічній структурі мети шкільної правової освіти є рівень загальної мети освіти, яка визначена в Законі України «Про освіту», Національній стратегії розвитку освіти в Україні на 2012-2021 рр. Загальна мета зумовлює мету середньої освіти, що викладена в Законі України «Про загальну середню освіту», Концепції профільного навчання у старшій школі. Вище перелічені документи спрямовують освіту на розвиток особистості учня, його інтелектуальних і фізичних здібностей, самореалізацію та сприяння соціалізації, що знайшло свій відбиток у Державному стандарті базової і повної загальної середньої освіти (далі – Державний стандарт). Згідно з його положеннями, метою освітньої галузі «Суспільствознавство», що складається з історичного та суспільствознавчого компонентів, є забезпечення розвитку учня як особистості, що керується гуманістичними нормами і цінностями, усвідомлює себе громадянином України та успішно самореалізується в сучасному українському суспільстві. Мета навчання суспільствознавчого компонента, однією з основних змістових ліній якого є людина у правовій сфері, полягає у створенні умов для розвитку особистості компетентного, активного, відповідального громадянина України, члена європейської і світової спільноти, що здатний сприймати та ефективно відповідати на сучасні індивідуальні та суспільні виклики і загрози. Серед завдань суспільствознавчої освіти вказується зокрема і на формування активної громадянської позиції, загальнолюдських моральних якостей, *правової* та економічної *культури*, мотивації до соціальної активності [5].

У Національній Програмі правової освіти населення України викладено мету правової освіти. Вона полягає у створенні належних умов для набуття громадянами обсягу правових знань та навичок у їх застосуванні, необхідних для реалізації своїх прав і свобод, виконання покладених на них обов'язків, формування високого рівня правової культури і правової свідомості особи, її ціннісних орієнтирів, активної позиції як члена громадянського суспільства [15]. Мета суспільствознавчої освіти в школі та мета правової освіти безпосередньо обумовлюють шкільну правову освіту. Виходячи з викладеного, вона може бути визначена як створення оптимальних психолого-педагогічних умов для інтелектуального, духовного і соціального розвитку особистості учня засобами правознавства.

Мета шкільної правової освіти конкретизується у навчальних програмах, підручниках, посібниках та є основою для визначення цілей навчання правознавчих курсів, розділів, окремих уроків, тобто, деталізується залежно від умов навчання. Вона має винятково важливе значення для спрямування та організації навчання. Будь-яка організована діяльність починається з визначення її цілей. Конкретизована й усвідомлена вчителем ціль є відправною точкою, з якої починається планування всієї навчально-пізнавальної діяльності. Визначення вчителем мети та завдань уроку є достатньо складним і особливо відповідальним, оскільки передбачає те, що вчитель має не тільки глибоко вникнути у зміст матеріалу, а й побачити «надзавдання» – як же найкраще використати урок для розвитку особистості учнів саме цього класу, вказує О. Савченко [14, с. 85, 264].

Мету завжди пов'язують із свідомістю людини. Б. Гершунський розглядає мету як один з атрибутів свідомої діяльності людей, моделювання в їх свідомості та мислене передбачення результатів діяльності; як виражений кількісно / якісно майбутній стан об'єкта управління, досягнення якого забезпечить рішення проблеми; ідеальний або бажаний стан об'єкта управління, де ціль в якості безпосереднього мотиву спрямовує і регулює людську діяльність [9, с. 30]. С. Гончаренко розуміє під метою передбачення у свідомості результату, на здобуття якого спрямовано діяльність окремої людини, групи, суспільства. Категорія мети у вигляді логічної моделі фіксує бажане, до чого людина прагне, що є для неї взірцем у певному виді діяльності, отже, є активним фактором людської свідомості [4, с. 205]. Мета – наперед заданий, визначений результат, спрямований на перетворення дійсності відповідно до усвідомленої людиною потреби (В. Бондар) [3, с. 42]; результат поведінки функціонуючої системи, що досягається за допомогою зворотних зв'язків (соціологічний енциклопедичний словник); те, що необхідно досягнути на конкретному етапі розвитку

явища, процесу (Б.Канаєв) [9, с. 30]. Викладене підтверджує думку В. Бондара, з якою ми повністю погоджуємося. Відповідно до неї, вчитель приходить на урок з певною метою, яка обов'язково повинна бути прийнята учнями і перетворена на мету їхньої діяльності, усвідомлена як потреба досягти наперед заданий результат. Місце і роль конкретних завдань він обґрунтовує послідовністю засвоєння змісту [3, с. 42].

Особливе місце в ієрархічній структурі мети шкільної правової освіти посідають персоніфіковані цілі, що відображають особисті прагнення учня у процесі навчання правознавства, наприклад, підвищення рівня навчальних досягнень, участь в олімпіаді, у роботі МАН з правознавства. Категоріями вираження мети, цілей та завдань освіти і навчання є: знання, уміння й навички, досвід творчої діяльності, емоційно-оцінне ставлення людини до навколишньої дійсності, характеристики особистості (її потреби, інтереси, ідеали, переконання, мотиви, світогляд, темперамент, характер) [11, с. 164].

Погляд на освіту з позицій її результативності актуалізував компетентнісний підхід. Застосування знаннево орієнтованого підходу з часом обумовило наростання кризових явищ в освіті, передусім, загострило проблему відриву теоретичних знань від практичних умінь і навичок. Традиційна школа дає знання фактів, у той час, як більш важливим є знання методів пізнання і перетворення світу, вказує Г. Левітас [8]. У дидактичній тріаді «знання – уміння – навички», як основі традиційної будови процесу навчання, увага переважно приділяється засвоєнню знань. Як результат, більшість випускників – навчені, але не готові до вирішення професійних, життєвих проблем. Спрямованість освіти лише на засвоєння знань не відповідає вимогам сучасності. На ринку праці є необхідними не знання самі по собі, а здатність особи використовувати їх на практиці, виконувати певні професійні й соціальні функції [1, с. 21]. Потрібними є самостійні, активні, відповідальні члени суспільства, здатні ефективно взаємодіяти у виконанні соціальних, виробничих, економічних завдань, що зумовлює істотне посилення самостійної, продуктивної діяльності, розвиток їх особистісних якостей і творчих здібностей, умінь самостійно здобувати нові знання і розв'язувати проблеми, орієнтуватися у житті суспільства, вказує О. Пометун [7, с. 15]. Перспективність компетентнісного підходу полягає в тому, зазначає Л. Паращенко, що він передбачає високу готовність випускника школи до успішної діяльності в різних сферах [7, с. 72]. Такий підхід спрямовує навчання на формування і розвиток компетентностей особистості.

У Білій книзі національної освіти, спільній праці науковців Академії педагогічних наук України, компетентність визначено як системне володіння знаннями, вміннями, навичками, стратегіями, іншими

здатностями, потрібними для розв'язання задач у різних сферах життя, для становлення цілісного світогляду. Найважливішою складовою компетентності є спроможність розширювати її сферу, збагачуючи новими знаннями і вміннями [2, с. 111]. У Державному стандарті компетентність визначена як набута у процесі навчання інтегрована здатність учня, що складається із знань, умінь, досвіду, цінностей і ставлення, що можуть цілісно реалізовуватися на практиці [5]. Отже, компетентність як мета і результат освіти і навчання означає не лише накопичення нормативно визначених знань, умінь і навичок, але й формування у тих, хто навчається, здатності використовувати їх для вирішення практичних проблем, здатності діяти.

Наразі, мета шкільної правової освіти, визначена нами раніше як створення оптимальних психолого-педагогічних умов для інтелектуального, духовного та соціального розвитку особистості учня засобами правознавства, може бути доповнена й розширена за рахунок формування й розвитку в учня правової предметної компетентності.

Виходячи з положень Державного стандарту, предметна компетентність – це набутий учнями у процесі навчання досвід специфічної для певного предмета діяльності, пов'язаної із засвоєнням, розумінням і застосуванням нових знань [5]. Компетентність – це набута характеристика особистості, багаторівневе утворення, що охоплює знання, вміння, навички і цінності й дозволяє застосовувати їх на практиці, вказує О. Локшина [7, с. 25]; включає знання, уміння, досвід, цінності і ставлення, що можуть цілісно реалізовуватися на практиці [5]. У результаті комбінування перелічених вище елементів утворюються структурні компоненти компетентності, наприклад: когнітивний, операціонально-технологічний, мотиваційний, етичний, поведінковий і соціальний [7, с. 19].

Правова предметна компетентність як мета й інтегрований результат навчання правознавства поєднує правові знання, уміння, навички, способи діяльності, досвід правомірної поведінки, особисті установки і здібності, що формуються і реалізуються лише в діяльній формі. Вона є системним утворенням, у структурі якого ми виокремили когнітивний, ціннісно-мотиваційний та практично-поведінковий компоненти, що є взаємо пов'язаними та взаємообумовленими. *Когнітивний* компонент включає спеціальні знання з правознавства, засвоєння яких учнями є передумовою формування у них правової предметної компетентності. *Ціннісно-мотиваційний* – систему цінностей учня, ціннісне ставлення до державно-правових явищ, мотивацію правової поведінки. *Практично-поведінковий* охоплює уміння використовувати знання для вирішення стандартних і нестандартних завдань у навчальній та позанавчальній діяльності. Як бачимо, з позицій компетентнісного підходу мета

шкільної правової освіти спрямовує навчання правознавства на засвоєння учнями правових знань, вироблення предметних умінь і навичок, формування позитивного ставлення до явищ і процесів, пов'язаних з державою і правом, відповідних ціннісних орієнтацій.

Більш точно змістове наповнення правової предметної компетентності розкривають правові предметні компетенції, які фактично відповідають її структурним компонентам. Освітні компетенції є показниками рівня розвитку, пов'язаного з якісним засвоєнням змісту освіти, що визначається вимогами до підготовки учня [10, с. 9]; це сукупність знань, умінь і навичок, ставлень, пов'язаних з предметом навчання, які дозволяють виконувати цілеспрямовані й результативні дії з ним; усвідомлена людиною здатність (можливість) реалізації знань і вмінь для ефективної діяльності в конкретній ситуації; сплав традиційних знань, умінь та навичок з особистісними властивостями школяра, з його самосвідомістю, рефлексією у процесі пізнавальної діяльності, зазначає О. Іванова [6]. У Державному стандарті компетенція – це суспільно визнаний рівень знань, умінь, навичок, ставлень у певній сфері діяльності людини. У документі також визначено поняття предметної компетенції як сукупності знань, умінь та характерних рис у межах змісту конкретного предмета, необхідних для виконання учнями певних дій з метою розв'язання навчальних проблем, задач, ситуацій [5].

Під правовою предметною компетенцією розуміємо сукупність знань, умінь, характерних рис, набутих учнями у межах засвоєння змісту правознавства як шкільного предмета, необхідних їм для виконання певних дій з метою розв'язання проблем, задач, ситуацій згідно з приписами чинного права. Саме формування правових предметних компетенцій в учнів забезпечує досягнення мети та інтегрованого результату навчання правознавства, яким є правова предметна компетентність. С. Нетьосов виокремив такі правові компетенції: аксіологічно-правову – розуміння та ставлення до закону і права як до загальнолюдських моральних цінностей; логічну – вміння учнів аналізувати діяння на основі закону; юридично-мовленнєву – вміння будувати усні та письмові висловлювання з правових питань; інформаційну (інформаційно-правову) – вміння самостійно використовувати джерела правової інформації; практико-орієнтовану – вміння учнів застосовувати правові знання, уміння та навички у навчальних і життєвих ситуаціях [12, с. 11]. Т. Ремех визначила когнітивну, практичну, поведінкову, аксіологічну правові предметні компетенції [13, с. 81-82]. Ми вважаємо, що предметними компетенціями, які утворюють правову предметну компетентність, є: когнітивна, аксіологічна (ціннісно-мотиваційна), практично-поведінкова. Охарактеризуємо кожну з них.

Когнітивна компетенція полягає в тому, що учень: знає основні поняття шкільного курсу правознавства, може їх визначити, використати для пояснення державно-правових подій, явищ, процесів; вміє отримувати правові знання з різних джерел: навчальної основної (підручники) та допоміжної (словники, довідники, енциклопедії) літератури, нормативно-правових актів; вміє викласти отриману правову інформацію в усній, письмовій та інших формах; вміє здійснювати логічні інтелектуальні операції з правовою інформацією: аналізує, порівнює, систематизує, узагальнює, робить висновки, розуміє державно-правові закономірності, встановлює причинно-наслідкові зв'язки та тенденції; може брати участь у дискусії на правову тематику та використовувати знання, отримані у процесі навчання правознавства, для обґрунтування особистої думки, позиції, наводити аргументи та контраргументи.

Практично-поведінкова компетенція полягає в тому, що учень: вміє використовувати правові теоретичні знання для виконання практичних завдань (складає таблиці, виконує проекти тощо), вирішення правових задач, проведення юридичного аналізу ситуацій; вміє складати окремі правові документи; обирає моделі поведінки, орієнтуючись на приписи чинного законодавства, реалізує їх для правомірної участі у суспільних, зокрема правових, відносинах (конституційних, адміністративних, цивільних, сімейних тощо); усвідомлює відповідальність за свою поведінку.

Аксіологічна компетенція полягає в тому, що учень: оцінює державно-правові події, явища, процеси, правові ситуації з позицій загальнолюдських та правових цінностей, висловлює особисте ціннісно-оцінне судження; усвідомлює ціннісне значення права як регулятора суспільного життя; керується в своїй діяльності (навчальній та позанавчальній) гуманістичною системою цінностей, з повагою ставиться до прав, свобод та законних інтересів людини і громадянина, свідомо виконує обов'язки; позитивно оцінює діяльність інших осіб щодо захисту їх порушених прав і свобод.

Викладене вище дозволяє зробити висновок, що правова предметна компетентність – це досвід специфічної діяльності, пов'язаної із засвоєнням, розумінням і застосуванням знань, набутий учнями у процесі навчання правознавства в середній загальноосвітній школі; може реалізуватися у різних контекстах життя та діяльності особи. Як інтегрована здатність учня, вона складається з правових знань, відповідних умінь, цінностей і ставлень, що можуть цілісно реалізовуватися на практиці, отже, містить когнітивний, ціннісно-мотиваційний і практично-поведінковий компоненти. Її формування та розвиток в учнів забезпечується шляхом набуття ними когнітивної,

аксіологічної та практично-поведінкової правових предметних компетенцій.

Висновки. Підсумовуючи викладене, мета шкільної правової освіти полягає у створенні оптимальних психолого-педагогічних умов для інтелектуального, духовного та соціального розвитку особистості учня засобами правознавства, формуванні в учня правової предметної компетентності. Виходячи з мети, завданнями шкільної правової освіти є: розвиток в учнів інтересу до правознавства; розвиток інтелекту дитини, її критичного і творчого мислення засобами правознавства; формування в учнів цілісної системи знань, умінь і навичок, необхідних для дослідження, оцінювання й розв'язання правових (суспільно-правових) проблем, аналізу правових (суспільно-правових) подій, явищ, процесів і тенденцій у житті особи, у державі та світі; формування в учнів вмінь здійснювати пошук правової інформації з різних джерел; формування в учнів почуття власної гідності, поваги до прав і свобод людини, гуманістичної системи цінностей, в яку органічно вплетені загальнолюдські, національні та правові цінності; формування правової культури, навичок правомірної, соціально-відповідальної поведінки та правомірної активності, активної громадянської позиції, готовності та здатності до компетентної участі у суспільному житті. *Перспективним є дослідження інших компонентів системи шкільної правової освіти та визначення їх відповідно до мети.*

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Андреев А. Л. Компетентностная парадигма в образовании: опыт философско-методологического анализа / А. Л. Андреев // Педагогика. – № 4. – 2005. – С. 19-27.
2. Біла книга національної освіти України / [Кремень В. Г., Луговий В. І., Мадзігон В. М. та ін.] ; за ред. В. Г. Кременя. – К., 2009. – 376 с.
3. Бондар В. І. Дидактика / Бондар В. І. – К. : Либідь, 2005. – 264 с.
4. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник / Гончаренко С. У. – Київ: Либідь, 1997. – 376 с.
5. Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти. Затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 23.11.2011 р. № 1392 // Офіційний вісник України. – 2012. – № 11.
6. Иванова Е. О. Компетентностный подход в соотношении со знаниево-ориентированным и культурологическим [Електронний ресурс] / Е. О. Иванова // Интернет-журнал «Эйдос». – 2007. – 30 сентября. – Режим доступа до журн. : <http://www.eidos.ru/journal/2007/0930-23.htm>.
7. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи / [Бібік Н. М., Ващенко Л. С., Локшина О. І. та ін.] ; під заг. ред. О. В. Овчарук. – К. : «К.І.С.», 2004. – 112 с.
8. Компетенция и компетентность: сколько их у российского школьника? [Електронний ресурс] : материалы дискуссии на электронных страницах портала www.auditorium.ru. Октябрь 2003 г. – Режим доступа: http://vio.uchim.info/Vio_17/cd_site/articles/art_1_6.htm

9. Коростельов О. В. Особенности целеполагания и построения «пирамиды целей» в профессиональной деятельности руководителей образовательных учреждений / О. В. Коростельов // Вісник Черкаського університету : [науковий журнал]. – 2009. – Вип. 165 [серія педагогічні науки]. – С. 29-33.

10. Краевский В. В. Воспитание или образование? / В. В. Краевский // Педагогика. – 2001. – №3. – С. 9-10.

11. Малафійк В. І. Дидактика [Електронний ресурс] : підручник В. І. Малафійк. – Режим доступу: <http://textbooks.net.ua/content/view/6115/49/>.

12. Нетьосов С. І. Навчання дев'ятикласників основ правознавства з використанням ІКТ : автореф. дис.. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.02 «Теорія та методика навчання (історія та суспільствознавчі дисципліни)» / С. І. Нетьосов. – Київ, 2009. – 21 с.

13. Ремех Т. О. Методичні засади навчання правознавства в процесі допрофільної підготовки школярів: дис. ... кандидата пед. наук : 13.00.02 / Тетяна Олексіївна Ремех. – К., 2011. – 269 с.

14. Савченко О. Я. Дидактика початкової школи : [підручник для студентів педагогічних факультетів] / Савченко О. Я. – К. : Абрис, 1997. – 416 с.

15. Указ Президента «Про Національну програму правової освіти населення» № 992/2001, від 18.11.2001р. [Електронний ресурс] / Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/992/2001>

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Рябовол Лілія Тарасівна – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри правознавства Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.

Коло наукових інтересів: шкільна правова освіта та методика навчання правознавства учнів основної і старшої школи.

УДК 378.147

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ АКТИВІЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНО-ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТІВ-ФУТБОЛІСТІВ ГРУПИ ПСМ

Сергій СОБКО (Кіровоград)

Активізація навчально-пізнавальної діяльності футболістів – проблема, яка лежить не тільки в теоретичній, але і практичній площині. Адже, сучасний футбол вимагає від будь-якого спортсмена свідомого й активного відношення до предмету занять, обмірковування навчального матеріалу, уміння точно диференціювати просторові, часові, силові компоненти техніки рухів, поєднання рухливості гравців зі швидкісною технікою, подальшою інтенсифікацією, творчими діями й активністю футболістів.